

is ingadozik a meghatározás kérdésében. A befogadás, a befogadó szempontjából valójában mindegy is, hogy a Heidegger-tanítvány Gadamer vagy a másik nagy ikon, Derrida és mások irányítják-e esetünkben az irodalomtörténész figyelmét. A lényeg a megvilágítás élessége, ami az olvasati forma fi-

gyelmét a műre vetíti, azaz a „félreolvasás” lehető legpontosabb gyakorlata, amelyben az irodalomtörténeti szemlélet a lehetőség szerint a mű pandanjává válhat.

Ezt a feladatát maradéktalanul teljesíti Borsodi L. László monográfiája.

WÉBER ANIKÓ (1988) Tatabánya

WÉBER ANIKÓ

Báttaszéki Lajos: Fővárosi zsánerképek

Kortárs, 2018

Báttaszéki Lajosnak 1867-ben, a kiegyezés évében jelent meg *Fővárosi genreképek* című kötete, amelyben a robbanásszerű fejlődés előtt álló, dualizmus kori nagyváros jellegzetes helyszíneit, hétköznapi élethelyzeteit és tipikus figuráit mutatta be. Bár a néhány száz példányban napvilágot látott művet az eltelt csaknem százötven év alatt egyszer sem adták ki újra, a Kortárs Kiadó 2018-ban úgy döntött, érdemes ismét az olvasók elé tárni Budapest egyik első krónikásának munkáját *Fővárosi zsánerképek* címmel. Kérdés azonban: van-e az elfeledett újságírónak mondanivalója a mai városlakók számára? Lehet-e aktualitása a százötven éve megjelent kötetnek?

A kérdésekre Csontó Sándor ad választ kötetvégi tanulmányában. Kifejti, hogy bár Báttaszéki művét megelőzték Patachich József (*Történeti jegyzetek szabad királyi Pest városról*, 1839), Nagy Ignác (*Magyar titkok*, 1844), Szokoly Viktor (*Pesti furcsaságok*, 1860) és Vahot Imre (*Budapesti kalauz*, 1864) életképei és pest-budai kalauzai, ezeken messze túlmutat a *Fővárosi genreképek*, amelyben a szerző nem útikönyv írására törekedett, hanem „a száraz tények és adatok felsorolása helyett egy új, minden korábbinál hitelesebb és demokratikusabb látásmódot képviselt, és megpróbálta egységben felfogni és elmagyarázni a városi sokszínűséget”.

Csontó Sándor részletes tanulmányban ismerteti az izraelita vallású Báttaszéki Lajos életét, aki 1844-ben született Báticaséken, Tolna megyében Hoffmann Lajos néven. Egyházi iskolába járt Bajára, majd a pesti piarista gimnáziumban folytatta tanulmányait. A Pesti Királyi Tudományegyetemen 1870-ben avatták doktorrá, de már jogi tanulmányai befejezése előtt publikált újságíróként, és ezekben az ifjúkori években írta zsánerképeit is. Ügyvédi munkáján kívül több lapot alapított, dolgozott szerkesz-

tőként, és cikkei mellett alkotott verseket, elbeszéléseket, regényt is. Ő volt az első magyar flâneur (kószló), aki testközelből egyszerre mutatta be mikrokörnyezetben és széles vásznon Pest-Buda néha kacagató, néha dühítő ellentmondásait.

A szövegek az eltelt százötven év alatt semmit sem veszítettek szellemességükből, humorukból, ma is magukkal ragadják az olvasót, mert hűen tükrözik a főváros fejlődését és hibáit, valamint szatirikus és elgondolkodtató képet festenek a különböző társadalmi rétegek jellegzetes figuráiról: képviselőről, városkatonáról, tárcaíróról, házaló zsidóról, arszlánokról, péklegényről. Báttaszéki tűpontos részletességgel tárja eléink egy-egy tipikus pest-budai helyszín atmoszféráját, szereplőit. A zálogházban megtudjuk, hogyan fosztják ki a szegényeket, akik elzálogosított tárgyaik valós értékének harmadrészét kapják, és beelátunk a kocsis, a tanuló ifjú, a púpos emberke fejébe is. Olyan érzékletesen, metaforákkal és hasonlatokkal színesítve láttatja a néha már-már groteszk jeleneteket, hogy minket is odarepít a csatatérre, ahol az izzadt, szomjas, tolongó sorban állók között a nyers erő győz. A szövegeket tovább gazdagítják az anekdoták, itt, a zálogházban várakozva is hallhatunk egy történetet arról, hogyan járt pórul a fiatal hősszerelmes. Ezek a szípkázó művek azonban nemcsak az olvasók szórakoztatását célozzák meg, Báttaszéki kritikát csempész minden egyes írásába, és a szatirikus rajzaival nem a kigúnyolás, a megnevettetés az elsődleges szándéka, sokkal inkább így világít rá a komoly társadalmi problémákra, igazságtalanságokra. A kritikánál pedig nem áll meg, hanem megoldási javaslatokat is tesz, néha finoman, máskor szigorú határozottsággal, didaktikusan kioktatja olvasóit.

„Szégyen rátok, ti szűkkeblű gazdagok, kik mielőtt azt a nyomorult krajcárt odavetitek a szegénynek, azt kutatjátok, vajon megérdemli-e, vagy nem; ha tíz szenvedő közt csak egy van, ki ellen ezáltal igaztalanságot követtek el, megbocsáthatatlan inhumanitást is követtek el.”

A szociálisan érzékeny újságíró a város elmaradottságára is felhívja a figyelmet. „Még szebb épület volna egy oly közintézet, hol a szegény, lakás nélküli nép a tél hideg éjszakáin át biztos fekhelyet találna” – írja az elesettek védelmében *A Hermina-tér* című műben. Gyakran más országok fővárosaival is összeveti hazánk Pest-Budáját. *A városkaton*a című zsánerképben megjegyzi, hogy míg Franciaországban a rendőrség a közönséget szolgálja, „nálunk, úgy látszik, megfordítva van a dolog. A drabans nem szolgálja, hanem *ura* akar lenni a közönségnek.” A szerző azonban nemcsak pellengérré állítja a bemutatott figurákat, hanem törekszik több oldalról is megvizsgálni a problémákat, és hozzáteszi: a magyar városkatonának fizetése jóval csekélyebb a francia és angol rendőrökénél, hivatásában nincs köszönet, nincs békés nappala, éjjele, és még életét is kockáztatja. Báltaszéki gyakran állít egymás mellé különböző társadalmi rétegből érkező szereplőket, ezzel láttatva a köztük húzódo ellentéteket. A Hermina téri zsbivásárban árulják egy „volt művészeti világ romjait”, itt alkuszik a beesett arcú baletina az arany- és ezüstvirágokkal felcícomázott öltözékre, míg oldalán a „tisztára kopasztott, prózai libákkal” megrakott szekerekről vehetik a húst a szakácsnék.

A hasonlóságok és ellentétek adják a humor forrását a Duna-parti kiosk közönségének bemutatásánál is: „Úgy látszik, hogy az emberek nemcsak a halálban egyenlők, hanem egy nagy esőben is. Az előkelő, kimért lépésben járó gróf épp oly plebejus módon fut a kocsijához, mikor a zápor zuhog, mint a legszegényebb fiatalember valami védő födél alá. A dúsgazdag, kövér bankárné, három sovány leányával úgy szalad a kiosk egyik távolabbi végétől annak fedett része alá, hogy arasznyi hosszúságú gyémántfüggői egész közönséges módon himbálódznak, mint a torony harangnyelvei.”

Báltaszéki széleskörű tájékozottságát, irodalmi tudását is megcsillogtatja, sokszor utal más tárcaírókra, cikkekre, gyakran idéz kortársai irodalmi műveiből. Gazdag stilisztikai eszköztárával akar egyszerre szórakoztatni és elgondolkodtatni, figyelmeztetni és kioktatni, kritizálni és

tanácsokat adni. Gyakran táncol kötélelen: van, amikor a műfaji és stilisztikai sokszínűség a szöveg előnyére válik, de előfordul, hogy szétesik a zsánerkép szerkezete, és a szöveg ritmusa erőltetett lesz. Az egyik legjobban sikerült alkotása a *Mit a gázlámpáktól hallottam*, amelyet mondhatnánk novellának, zsánerképnek, de anekdotafüznék is, és dacára a metaforák, a hasonlatok, a humoros, ironikus képek és utalások sokaságának, mégis egységes, jó ritmusú, izgalmas szöveg. A szerző megszemélyesíti a gázlámpákat, és az ő képzeletbeli szemszögükből láttatja az elítélt rabokat, a vendéglő iszákos alakjait, az ifjú szerelmeseket, bárókat, grófokat és a doktort, aki nem kel fel a szegény leány haldokló anyjához, de rohan a grófné pudlijához, mert ott aranyat nyomnak a markába.

Az újra kiadott *Fővárosi zsánerképek*ben az eredeti szöveg mellett időutazásra invitálnak a korabeli grafikák, metszetek és rajzok is, amelyek többségében a Borsszem Jankó és a Bolond Miska hasábjain jelentek meg. Az élclapok karikatúrái kiválóan kiegészítik és felerősítik Báltaszéki írói hangját és mondanivalóját. A 2018-as kötet már a 21. század olvasóinak szól, Csontó Sándor jegyzetei segítenek eligazodni abban, hol található napjainkban azok az utcák, terek, amelyekről Báltaszéki ír. Megmagyarázza a mára ismeretlenné vált szavakat, kiegészítéseiből pedig megértjük a korabeli szerzői utalásokat is. Kiderül, hogy id.

Alexandre Dumas francia író 1865 decemberében járt Pesten, és fellépett a Vigadóban, de megtudjuk azt is, hogy Pesten 1866-ban indult az első lóvasút a mai Kálvin tér és Újpest között. Az 1867-ben kiadott kötet mellett olvashatjuk az újságíró későbbi, nyolcvanas években írt zsánerképeit is, a kötetvégi tanulmányból pedig részletes képet kapunk Báltaszéki Lajos sokoldalú közéleti pályájáról, szer-

kesztői munkásságáról. A szerző a demokratikus hírlapirodalom korai művelője, a jogegyenlőség harcosa volt, és állást foglalt a nők munkavállalása, továbbtanulása mellett is. Újrafelfedezett zsánerképei nemcsak egy letűnt kor alakjait és vívmányait elevenítik fel, hanem azt is, hogyan változott százötven év alatt fővárosunk társadalma, és milyen problémákkal küzdött meg. Egyes tanácsai nemcsak néhány emberöltővel korábban voltak aktuálisak, de még ma is megfogadhatnák őket a budapesti olvasó.